

İLAHİYAT FAKÜLTESİ

FELSEFE TARİHİ

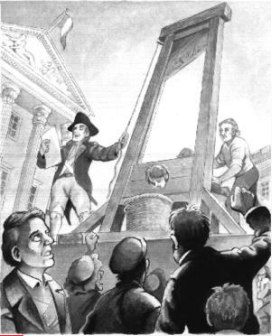
ÜNİTE 12

18. YÜZYIL FELSEFESİ / AYDINLANMA

18. YÜZYIL FELSEFESİ / AYDINLANMA

Aydınlanma felsefesi ya da 18. yüzyıl felsefesi; genel olarak insanın kendi yaşamını düzenlenmesini yeniden gündeme almış, hem düşüncenin, hem toplumsal yaşamın köklü değişimlere uğrayacağı bir sürecin fikirsel/felsefi başlatıcısı olmuştur.

Bu dönemi; Avrupa'da 17. yüzyılın ikinci yarısıyla, yüzyılın ilk çeyreğini kapsayan ve önde gelen birtakım filozofların **aklı** insan yaşamındaki **mutlak yönetici** ve yol gösterici yapma ve insan bilincini, bilgiyle aydınlatma yönündeki çabalarıyla seçkinleşen **kültürel dönem**, **bilimsel keşif** ve **felsefi eleştiri çağı**, felsefi ve toplumsal hareket olarak tanımlayabiliriz.

Bu yüzyılın sonlarına doğru meydana gelen **Fransız devrimi** (1789), ve ardında gerçekleşen modernleşme süreçleri, düşünsel anlamda etkilerini ve kaynaklarını aydınlanma felsefesinde bulmaktadır.

- Bu dönemde; din ya da Tanrı merkezli toplumsal yapının ve düzenlemelerin yerini bu süreçte akıl merkezli toplumsal düzenlemeler arayışı alır.

- Geniş ve genel anlamıyla aydınlanma, orta çağda hüküm süren dünya görüşüne karşı yeni bir dünya görüşünün ortaya çıkması ve temellendirilmesi olarak belirtilir.

Bu yüzyılın yeni bir ideali vardır; aklın aydınlattığı kesin doğrulara ve bilginin ilerlemesine dayanan entelektüel bir kültür egemen olmalıdır ve bu kültür sonsuz bir şekilde ilerlemelidir.

Böylece ilerleme ideali, insanın geleneğin köleliğinden kurtularak sürekli mutluluk ve özgürlük yolunda gelişeceği düşüncesine dayandırılır.

- Aydınlanma felsefesinin kaynağı Rönesans felsefesi ve özellikle de 17. yüzyıl felsefesinin ortaya koyduğu ilkelerdir.

- Rönesans'tan itibaren düşüncenin tarihsel otoritelerden kurtulması, bilgi ve yaşam hakkında akla ve deneyime dayanmaya başlaması söz konusudur.

17. yüzyıl da bu gelişmeler sistemleştirilip temel ilkelere dönüştürülmeye başlanmış, rasyonalizmin belirginleştiği bu yüzyılda aydınlanma felsefesinin düşünsel temelleri bir anlamda hazırlanmıştır.

Sekülerleşme aydınlanma felsefesinin ve genel anlamda aydınlanmacılığın her tür girişiminde temel olmuş olan bir yönelimdir.

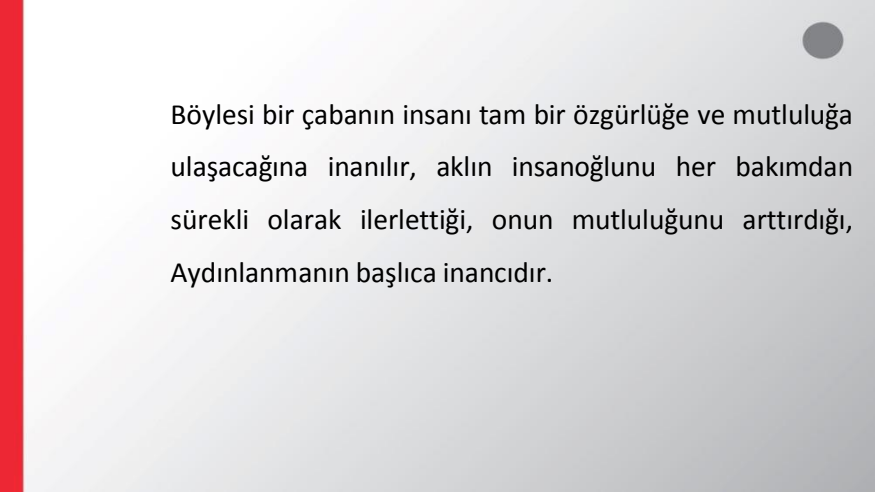
- Bu dönemde felsefe salt kuramsal düzlemde kalmak istemez; yalnız “bilme”yi amaçlamaz, tersine, bilgisiyle yaşama kılavuzluk etmek, yaşamı aydınlatmak ister.

Onun için geniş çevrelere yönelmeye, seslenmeye çalışır.

Latince yerine ulusal dilleri kullanması, yazın türleriyle kendini anlatması böyle bir yönlenmenin açık belirtileridir.

Bu dönem felsefenin bir başka belirgin özelliği **lâik** bir dünya görüşünü kültürün her alanında gerçekleştirmek istemesidir.

Bundan dolayı tarihin oluşturduğu bütün kurumlar (din, devlet, hukuk, eğitim vb) aklın eleştirisinden geçirilir ve aklın ilkelerine göre yeniden düzenlenmeleri işine girilir.

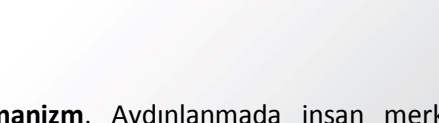

Böylesi bir çabanın insanı tam bir özgürlüğe ve mutluluğa ulaşacağına inanılır, aklın insanoğlunu her bakımdan sürekli olarak ilerlettiği, onun mutluluğunu arttırdığı, Aydınlanmanın başlıca inancıdır.

Aydınlanma hareketi içinde yer alan düşünürler,
düşünce ve ifade özgürlüğü,
Dine karşı eleştiri,
akıl ve bilimin değerine duyulan güven,
sosyal ilerlemeyle bireyciliğe önem verme
başta olmak üzere, bir dizi fikrin gelişimine katkıda bulunmuşlardır.
Eşitliğe yapılan vurgu

Genel olarak değerlendirildiğinde, Aydınlanmayı belirleyen birtakım tavır ya da eğilimden söz edilebilir. Bunlar sırasıyla **hümanizm**, **deizm** veya **ateizm**, **akılcılık**, **ilerlemecilik**, **iyimserlik** ve **evrenselciliktir**.

bireycilik

Hümanizm, Aydınlanmada insan merkezli değerlerin, tutkuların, umut ve korkuların belirlendiği insani bir evreni tarif eder.

Temel duyguların, fikirlerin her yerde aynı olup, ulusal, kültürel ve ırk bakımından olan farklılıkların yapay olduğu savunulur.

Aydınlanma boyunca, bir yandan farklılıklara hoşgörüyle bakılırken, bir yandan da insanın doğası ve gerçek anlamı gün ışığına çıkartılmaya çalışılır.

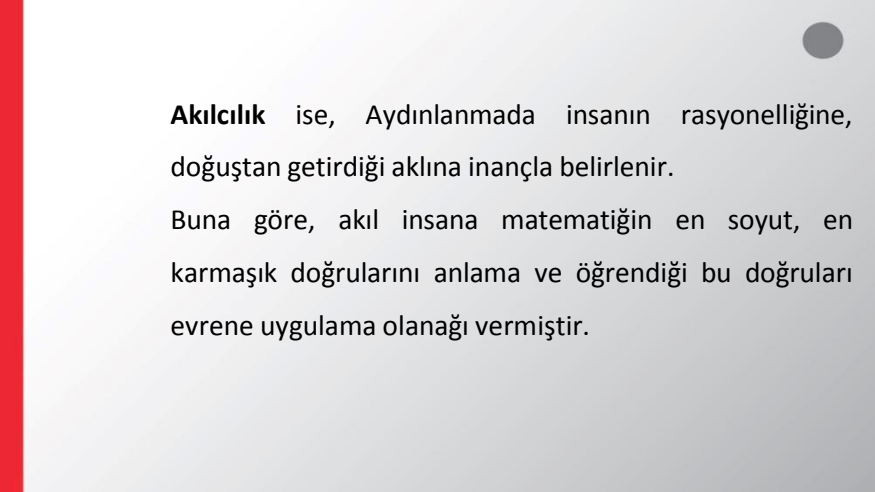
‘İnsani olan hiçbir şey bana yabancı değildir’ sözü, Aydınlanmanın en önde gelen sloganlarından biridir.

Aydınlanmada hümanizmi tamamlayan tavır ise **ateizm** veya **deizmdir**.

Hristiyanlığa karşı katı bir tavır sergileyen düşünürler, batıl inançları ve mevcut dini inançları, insanlığın ilerlemesi önündeki en büyük engel olarak görmüşlerdir.

İnanç ve dine karşı çıkarken **akıl** ve bilime sarılan **Aydınlanma** düşüncesi, Tanrı'nın evrene müdahalesine kesinlikle karşı çıkmış ve bilimin gerektirdiği kendi içinde kapalı ve düzenli bir sistem olarak evren görüşünü benimserken, Tanrı'yı en iyi durumda bir **seyirci** durumuna indirgemıştır.

Akılcılık ise, Aydınlanmada insanın rasyonelliğine, doğuştan getirdiği aklına inançla belirlenir.

Buna göre, akıl insana matematiğin en soyut, en karmaşık doğrularını anlama ve öğrendiği bu doğruları evrene uygulama olanağı vermiştir.

Aklı yine insana, iyi planlanmış gözlem ve deneylere dayanarak, doğayla ilgili sorular sorup yanıtlama imkanı sağlamıştır.

Bu çerçeve içinde, bütün bir toplumun, insan doğasına ve hümanizmin değerlerine göre, aklın ışığında yeniden düzenlenmesi gerektiği inancı, Aydınlanmanın en önemli inançlarından bir başkasıdır.

Aydınlanmanın akılcılığını tamamlayan şey, sınırsız **iyimserlik** olmuştur.

Bu iyimserliğin temelinde ise, evrenin tüm yönleri ve her ayrıntısıyla rasyonel olduğu inancı bulunmaktadır.

Fiziki evren rasyonel olduğuna göre, onda bir düzen vardır ve bu düzeni belirleyen şey de, belli sayıdaki rasyonel ilkelerdir.

İnsan iradesini belirleyen öge de akıl olduğu için, insan evrenin yapısına ve düzenine ilişkin bilgisine dayanarak eylemek durumundadır.

Bundan dolayı, insan varlığı yalnızca kendisini değil, içinde yaşadığı toplumsal düzeni de geliştirip yetkinleştirebilir.

Bu bağlamda, Aydınlanmaya damgasını vuran bir diğer özellik, insan doğasının **evrenselliğine** duyulan inançtır.

Buna göre, herkes aynı akla sahip olduğundan, herkes aynı rasyonelliği sergilediğinden, uygun bir eğitim sürecinden geçmiş olan herkes aynı doğru sonuçlara ulaşmak durumundadır.

Aydınlanmanın sonuncu ve en belirleyici yönü,
ilerlemeciliktir.

Aydınlanma hareketi içinde yer alan düşünörlere göre,
Avrupa, bütün bir Ortaçağ boyunca süren bir batıl
itikatlar dönemini geride bırakmıştır.

Dini otoritenin yıkılışında, bilimin etkisi oldukça önemli
bir konumdadır.

Modern bilim, evrenin tüm farklı görünümlere rağmen, temelde çok büyük, fakat oldukça basit ve düzenli bir mekanizma olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Bu düzenli evrenin bir parçası olan insan, içinde yaşadığı toplumu bu bilgi ışığında sonsuzca geliştirebilir.

İnsanın refahı açısından büyük bir ilerleme kaydedilmiş olduğuna göre sınırsız ve sürekli bir ilerlemeyi engelleyecek hiçbir şey yoktur.

Aydınlanma Döneminin Bazı Filozofları

John **Locke**, George Berkeley, David **Hume**, Immanuel **Kant**, Johann Gottlieb, Fichte, Schelling, Jean Jacques **Rousseau**, François Voltaire, Montesquieu, Adam Smith, Georg Wilhelm Friedrich Hegel.

İngiliz Aydınlanması ve Bilgi Sorunu

18. yüzyıl Aydınlanma felsefesi İngiltere’de başlamıştır ve akımı başlatan da büyük ölçüde John **Locke** (1632-1704) olarak kabul edilir.

Locke tipik bir aydınlanmacı olarak metafizik kurgulardan kaçınır;
nesnel bir tutumla hep olgular üzerinde durur;
amacı bilime dayanan bir yaşam anlayışını açıklamaktır.

Locke'a göre, ruhun içinde bulunanlarını hepsinin, bütün tasarımlar, düşüncelerin tek kaynağı **deneydir**.

Deneyle karşılaşmadan önce ruhumuz, üzerine hiç bir şey yazılmamış boş bir sayfa gibidir.

Onun için Descartes'ın ileri sürdüğü "doğuştan düşünceler", deneyle ilişki kurmadan önce ruhun içinde bulunduğu tasarlanan "düşünceler" yoktur.

Deneyin de iki kökü vardır:

Bilincin dışındaki şeyleri (renkleri, sesleri, biçimleri vb.) bildiren **dış deney**”

Bilincin içinde olup bitenleri (duymak, anımsamak, düşünmek vb.) öğrendiğimiz **“iç deney”**.

Bu iki kaynaktan gelen tasarımların da bir bölümü **yalın**, bir bölümü de **bileşik**tir.

Yalın tasarımların oluşmasında ruh edilgin, bileşiklerinkinde etkindir.

“genel kavramlar” soyutlama edimi ile meydana gelirler. Böylece Locke, genel kavramların insan anlığı dışında bir gerçeklikleri olmadığını, bunların insan anlığının yaratıları olduğunu ileri süren adcılığa varmış olmaktadır.

Fransız Aydınlanması ve Din

İngiliz Aydınlanma felsefesi, sakin bir araştırma havası içinde oluşmuştur.

Oysa Fransız Aydınlanma felsefesi kökten bir savaşım felsefesidir.

Bu felsefenin böyle olması, getirdiği düşüncelerin o sıralardaki Fransa'nın Ortaçağ artığı sosyal - politik yapısıyla sert bir karşılık yaratmasındandır.

Bu gerginliğin sonuçlarının Fransız Devrimine kapı araladığı bilinmektedir.

Fransız aydınlanmasının önemli ismi **Voltaire** olarak bilinir.

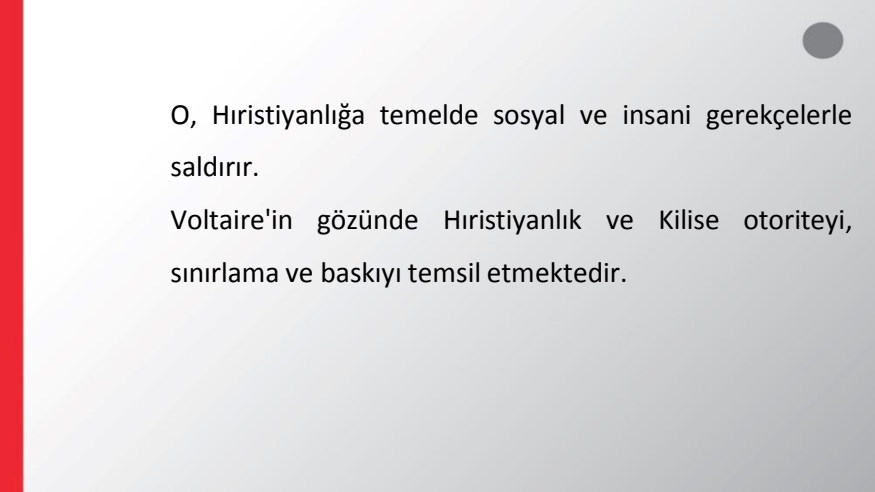
Aydınlanma düşünceleri için yılmadan savaşması ile Voltaire Aydınlanmanın Avrupa ölçüsünde yayılmasına yol açmıştır.

İngiliz deneyciliği ile deizmini, Newton'un yeni doğa anlayışını, Aydınlanmanın bu ana düşüncelerini, Avrupa'ya özellikle o tanıtmıştır.

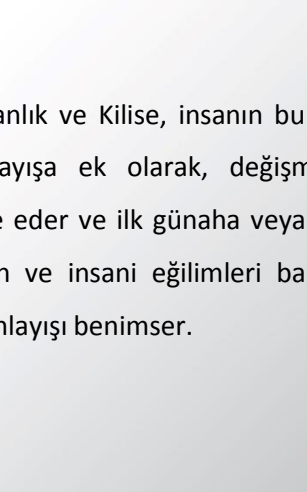
Voltaire, esas olarak Hristiyanlığa, özellikle de Katolik Kilisesinin temsil ettiği Hristiyanlığa yönelik amansız düşmanlığıyla tanınmıştır.

Fransız Aydınlanması'nın Hristiyanlıkla olan büyük savaşının en etkili silahı olan Voltaire'in Hristiyanlığa olan düşmanlığı 17. yüzyılın bilimsel ve felsefi gelişmelerinin yarattığı bir inanç yitimiyle sınırlı veya özde bu gelişmelerden kaynaklanan bir düşmanlık değildir.

O, Hristiyanlığa temelde sosyal ve insani gerekçelerle saldırır.

Voltaire'in gözünde Hristiyanlık ve Kilise otoriteyi, sınırlama ve baskıyı temsil etmektedir.

Hıristiyanlık ve Kilise, insanın bu dünyadaki rolüyle ilgili bir anlayışa ek olarak, değişmez bir dünya görüşü empoze eder ve ilk günaha veya insanın aşağılanmasına dayanan ve insani eğilimleri bastırmayı vaaz eden bir ahlak anlayışı benimser.

O, insan zihnini kontrol etmeyi ve politik iktidarı etkilemeyi hâlâ sürdürmektedir.

Eğitim sistemindeki tekelleşmeden, bilginin ilerlemesini durdurmaktan sorumlu olan Kilise, Voltaire'e göre, yarattığı fanatizm ve hoşgörüsüzlükle her tür ilerlemenin önündeki mutlaka aşılması gereken bir engel durumundadır.

Hıristiyan bağınazlığına yönelik bütün bu sert ve acımasız eleştirilerine, üstlenmiş olduğu Hıristiyanlığı bir şekilde yıkma misyonuna rağmen, o Hıristiyan Kilisesinin otoriteryanizminin tam karşıt ucunda yer alan materyalist ateizme de düşmek istemez.

Başka bir deyişle, Tanrının yokluğunun yol açacağı nihilizmden korkan **Voltaire**, bu **inançsızlığın** halk için büyük bir tehlike yarattığı inancındadır.

Buna göre, entelektüeller ateist olabilirler ve bu bir sorun yaratmaz;

ama ayak takımı veya halkı meydana getiren insanlar ateist olurlarsa, bu durum toplumun bekası ve sosyal düzen açısından büyük bir sıkıntı doğurur.

Alman Aydınlanması / Immanuel

Kant ve Ahlak

Kant, Aydınlanma felsefesiyle yetişmiş, felsefenin sorunlarını işlemiş, ancak bunlardan çıkardığı sonuçlarla aydınlanma görüşünü aşmış olduğu söylenebilir.

Rönesans'tan beri oluşan gelişmenin büyük ölçüde bir değerlendirmesini yapmıştır.

Kant duruş itibariyle bir dönüm noktasındadır; Bir yandan kendisinden önceki düşüncenin bütün çizgilerini felsefesinde toplar; öbür yandan kendisinden sonraki başlıca akımları da doğrudan doğruya etkiler konumdadır.

Kant'ın öğretisinin en önemli özelliği bir **eleştiri** felsefesi olmasıdır.

Nitekim bu felsefeye “**eleştiricilik**” de denir.

Kant kendisinden önceki felsefeyle tartışmasını eleştiri açısından yapmış, kendisinden sonrasını da yine eleştiri anlayışıyla etkilemiştir.

Söz konusu genel felsefi tavrı yanında, Kant'ı bir Aydınlanma filozofu kılan üç temel husus daha vardır. Kant, her şeyden önce **bilimci** bir filozoftur.

Kant ikinci olarak **eleştirel** felsefesiyle insan aklının sınırlarını ortaya koyar

Kant nihayet, özgül olarak **etikteki** tavrı itibariyle, gerçek anlamda Aydınlanmacı bir filozoftur.

Kant mutlak rasyonalizmine rağmen, tek yanlı, düz bir Aydınlanma filozofu değildir.

O bir yandan da Aydınlanmanın, özellikle de materyalizmi ve ateizmiyle seçkinleşen Fransız Aydınlanmasının tek yanlılığının tehlikelerinin farkında olan, **kuru bir bilimciliğin değer alanını tümünden tahrip edeceğini** gören bir Aydınlanma eleştirmenidir de.

Dolayısıyla, sadece bilimi temellendirmekle kalmaz, fakat dini ve ahlaki yaşamı da korumaya, bütün içtenliğiyle çalışır.

Onun meşhur "inanca yer açmak için bilgiyi sınırlandırdım" deyişinin samimiyetinin, işte bu perspektiften değerlendirilmesi gerekir.

Hume'da ve Fransız Aydınlanmasında, Tanrı ve din Aydınlanma ve ahlaklılığın önündeki en büyük engel olarak görülürken, modern çağın doğalcı/yararcı etiklerinden tümenden uzaklaşan Kant'ın, Tanrının varoluşuyla ilgili argümanı,

rasyonel Tanrı inancını ahlaktan türetmesi gerçeği, teleoloji ya da amaçlılık kavramının onun kozmolojisinin anahtar kavramı olması olgusu da Kant'ın sadece bilimi değil dini de artık mümkün gözükmeyen geleneksel metafiziğin yaklaşımından tamamen farklı bir tarzda temellendirme çabasının bir ifadesi olarak görülmektedir.

SAF BİR
PRATİK AKIL –YANI BİR
ETİK BİLİMİ VAR MI?

AHLAK YARGILARINDA
SAF AKLI BİR ÖĞENİN
BULUNDUĞUNA
İNANIYORUM

AHLAK
AKILDAN GELİR

KALBİN
İYİLİĞİNDEN YA DA DOĞANIN
YÖNLENDİRMESİNDEN
GELMEZ Mİ?

HAYIR—
Kİ GERÇEK AHLAK, SAĞLAM
BİR AKLIN YÖNLENDİRDİĞİ
AHLAKTIR

ÖYLEYSE NEYİN
UYGUN OLUP NEYİN OLMADIĞINI
NASIL BİLİYORUZ?

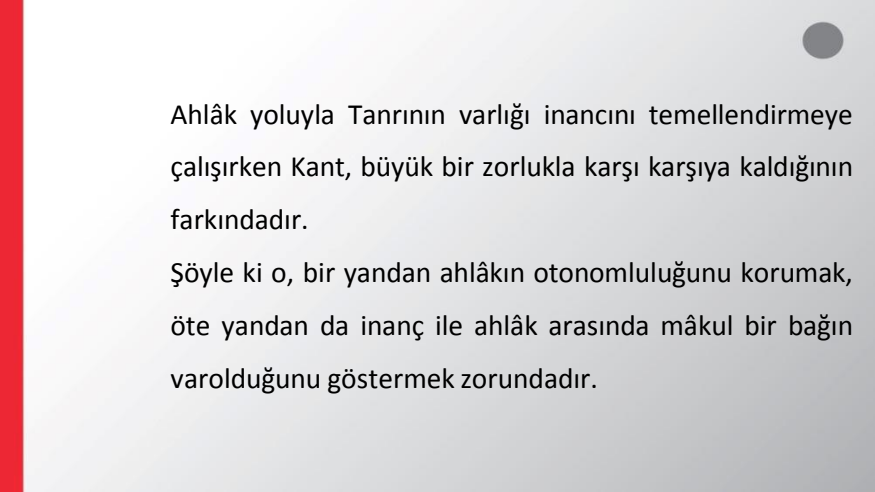

BUNU SİZE
TEK TEK ÖRNEKLERDE SÖYLEYEMEM
—BENİM YAPTIĞIM, AHLAKLI
DAVRANIŞ İÇİN TEMEL BİR
ÖNCÜL ORTAYA KOYMAK

Ahlak Delili

Kant'a göre öteki bütün deliller Tanrının varlığını bir bilgi meselesi olarak ele almaktadırlar. İşte asıl hata, daha işin başında iken, burada işlenmektedir.

Ahlâk yoluyla Tanrının varlığı inancını temellendirmeye çalışırken Kant, büyük bir zorlukla karşı karşıya kaldığının farkındadır.

Şöyle ki o, bir yandan ahlâkın otonomluluğunu korumak, öte yandan da inanç ile ahlâk arasında mâkul bir bağın varolduğunu göstermek zorundadır.

Böyle bir çabada ahlâktan inanca gidilmek suretiyle inanmanın rasyonelliği ortaya konacak, ama inançtan yola çıkılmak suretiyle ahlâkın temellendirilmesine gidilmeyecektir.

Başka bir deyişle ahlâkî teolojiye "evet",ama teolojik ahlâka "hayır" denecektir.

Kant'ın çıkış noktası, insanın ahlâki bir varlık olduğu gerçeğine dayanır. İnsan ahlâklı olmaya "mecbur" bir varlıktır.

Onu mutluluğa lâayık kılan da yine ahlâklılıktır.

Akıl dünyasında ahlâklılıkla mutluluğun birleştii bir sistemin varlığını düşünmek, insan olarak bizim hakkımızdır.

Fakat fikir düzeyinde kalındığı sürece, ahlâklılığın mutlulukla sonuçlanması, sadece bir ide'den ibaret kalır. Mutluluğun gerçekleşebilmesi için herkesin üzerine düşeni yapması gerekir.

Hatta bu bile kâfi değildir. Bütün beşerî fiiller, şumullü ve mutlak bir iradede kaynaklanıyormuşcasına işlenmelidir.

Ahlâklılık ile mutluluğun birleşmesi insan için "**en yüksek iyi**"yi, oluşturur.

Ne var ki, bütün insanlar bir araya gelseler, böyle bir iyinin gerçekleşmesini sağlayamazlar; çünkü bu, onların - hatta bütününüyle tabiat düzeninin- gücünü aşar.

Böyle bir birleşme, Kant'a göre, ancak ahlâk kanunlarına göre âlemi yöneten bir Mutlak Aklın varlığı tasavvur edildiği takdirde hesaba katılabilir.

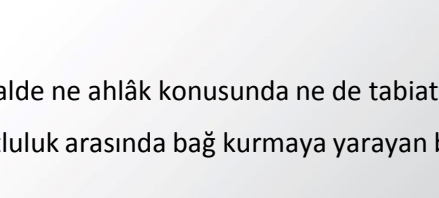
Bu durumda, saf pratik aklın ilkelerine göre "**Tanrı postulatı**" ile "**Ölümsüzlük postulatı**"nı ortaya koymak zorunlu olur.

Ahlak Delilinin ana basamakları

İnsan mutlu olmaya lâayık bir varlıktır.

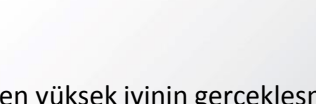
Fakat insanın iradesi tabiatta olup bitenlerin sebebi değildir;

Bu yüzden o, kendi iradesinin ilkeleri ile tabiat arasında bir uzlaşma sağlayacak güçte değildir.

O halde ne ahlâk konusunda ne de tabiatta ahlâklılıkla mutluluk arasında bağ kurmaya yarayan bir temel vardır.

Buna rağmen, en yüksek iyi kavramında böyle bir bağın kurulması zorunluluğu, bu iyyinin kazanılması için çaba harcamamızı isteyen buyrukta "postulat" olarak vardır.

Öyle ise, en yüksek iyunin gerçekleşmesi mümkün olmalıdır.

Bu durumda, bu gerçekleşme için yeterli olabilen bir sebebin de postulat olarak konması gerekir.

Böyle bir sebep bilgi ve iradeye dayanarak faaliyet gösteren bir yaratıcı olmalıdır. İşte bu varlık, Tanrıdır.

| TEŞEKKÜRLER